

РОЗДІЛ 12 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 343.91

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/158>

ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

DEONTOLOGICAL ASPECTS OF DOMESTIC VIOLENCE PROBLEMS

Кузнецова Л.В., к.ю.н., доцент,
тимчасово виконуюча обов'язки декана факультету права та гуманітаристики
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

Котляр Д.О., викладач кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

На думку авторів домашнє насильство – це загальна проблема, а також одна з найбільш розповсюджених у світі форм порушення прав людини. Воно вважається серйозною проблемою в кожній країні, де ведеться систематичний статистичний облік. Сім'я є основоположним осередком будь-якої нації або культурної спільноти. Негативний феномен домашнього насильства нажалі властивий нашому соціуму.

В статті автори розкривають проблему домашнього насильства як форми девіантної поведінки особи. Дана характеристика нормативно-правовим актам в частині окресленої проблематики. Виокремлено види насильства та поведінки особа, яка вчиняє домашнє насильство.

Серед усіх форм домашнього насильства неможливо виокремити якусь одну, що є більш небезпечною для членів родини. А оскільки сімейне насильство – явище багатоаспектне, то треба охарактеризувати кожен складник окремо, виокремлюючи його особливості.

Насилля як багатоаспектне поняття включає в себе комплекс взаємопов'язаних явищ і процесів, які протікають у різних сферах життя суспільства, а також мають різноманітні характеристики і прояви природи людини.

В сучасному світі проблема насильства в сім'ї, попри всі досягнення цивілізації, зберігає свою актуальність. Таке насильство залишається однією з надзвичайно поширених форм порушення прав людини, від якого переважно страждають найбільш уразливі групи осіб (діти, жінки, які перебувають у стані економічної, психологічної чи іншої залежності від чоловіків, інтимних партнерів або батьків, особи з інвалідністю, похилого віку).

Автори вважають, що правильна характеристика складу сімейного насилля забезпечить у майбутньому зниження цього виду насильства шляхом застосування превентивних та обмежувальних заходів щодо винних у домашньому насильстві осіб, викорінення економічного тиску у відносинах між партнерами, захисті дітей та постраждалих від таких правопорушень.

Ключові слова: сім'я, домашнє насильство, суспільство, держава, профілактика, девіантна поведінка.

According to the authors, domestic violence is a general problem, as well as one of the most widespread forms of human rights violations in the world. It is considered a serious problem in every country where systematic statistical records are kept. The family is the fundamental unit of any nation or cultural community. Unfortunately, the negative phenomenon of domestic violence is characteristic of our society.

In the article, the authors reveal the problem of domestic violence as a form of deviant behavior of a person. This is a description of the normative legal acts in terms of the outlined issues. Types of violence and behavior of a person who commits domestic violence are distinguished.

Among all forms of domestic violence, it is impossible to single out one that is more dangerous for family members. And since family violence is a multifaceted phenomenon, it is necessary to characterize each component separately, highlighting its features.

Violence as a multifaceted concept includes a complex of interconnected phenomena and processes that occur in various spheres of society, and also have various characteristics and manifestations of human nature.

In the modern world, the problem of family violence, despite all the achievements of civilization, remains relevant. Such violence remains one of the most widespread forms of violation of human rights, which mainly affects the most vulnerable groups of people (children, women who are in a state of economic, psychological or other dependence on men, intimate partners or parents, persons with disabilities, the elderly).

The authors believe that the correct characterization of the composition of family violence will ensure a reduction of this type of violence in the future by applying preventive and restrictive measures against persons guilty of domestic violence, eradicating economic pressure in relations between partners, protecting children and victims of such offenses.

Key words: family, domestic violence, society, state, prevention, deviant behavior.

Постановка проблеми. В сучасному світі проблема насильства в сім'ї, попри всі досягнення цивілізації, зберігає свою актуальність. Таке насильство залишається однією з надзвичайно поширених форм порушення прав людини, від якого переважно страждають найбільш уразливі групи осіб, як то: діти, жінки, які перебувають у стані економічної, психологічної чи іншої залежності від чоловіків, інтимних партнерів або батьків, особи з інвалідністю, люди похилого віку.

Аналіз наукових досліджень. Питанням домашнього насильства займається ціла когорта дослідників, серед яких: Блага А.Б., Василенко О.М., Власов П.О., Гнатюк Н.І., Голіна В.В., Гурковська К.А., Дмитренко М.І., Запорожень А.А., Малиновська Т.М., Тропін М.В. Не зважаючи на велику кількість публікацій

проблема домашнього насильства залишається актуальною.

Мета статті. За допомогою загальних та спеціальних юридичних методів дослідити проблеми домашнього насильства та виокремити його причини.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство є одним із найпоширеніших та найгрубіших порушень конституційних прав і свобод людини, яке завдає безпосередньої шкоди здоров'ю і добробуту постраждалих осіб та має вагомі негативні наслідки для всього суспільства, які вимірюються матеріальними втратами. Економічних втрат унаслідок домашнього насильства зазнають різні представники суспільства, включаючи самих постраждалих осіб, членів їхніх сімей, роботодавців, які несуть збитки внаслідок непрацездатності працівників, які постраждали

від домашнього насильства, а також бюджети як місцевого, так і державного рівнів та економіка країни у цілому.

Обравши курс на євроінтеграцію, Україна, як держава-учасник міжнародних договорів, взяла на себе зобов'язання щодо дотримання та захисту прав людини. Невід'ємною складовою таких прав є заборона будь-яких форм насильства, у тому числі такого, яке вчиняється на ґрунті сімейних відносин. Важливим кроком у цьому напрямі є прийняття 06 грудня 2017 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [1, с. 150], у зв'язку із чим до КК України внесено суттєві зміни й доповнення. Так, у випадку вчинення умисного систематичного фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебував чи перебував88г у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи – настає кримінальна відповідальність за ст. 126-1 «Домашнє насильство» [1, с. 151].

Проблема насильства в сім'ї є актуальною у всьому світі, у кожній країні. Міжнародна спільнота вже досить тривалий час намагається виробити ефективні та універсальні засоби протидії насильству в сім'ї, одним з яких є розробка й прийняття відповідного нормативно-правового забезпечення. Останнім часом активізувалася європейська спільнота щодо вироблення ефективного нормативно-правового забезпечення попередження насильства в сім'ї. Україна на державному рівні визнала наявність проблеми насильства в сім'ї ще у 2001 році. Саме з цього часу починається формуватися національне законодавство з попередження насильства в сім'ї, яке, звісно, має ґрунтуватися на вироблених міжнародних та європейських стандартах.

Сучасне європейське суспільство характеризується гуманністю та повагою до прав і свобод людини і громадянина. Усі члени сім'ї – чоловік, жінка, діти, дідуся, бабусі та інші родичі, що проживають разом у сім'ї, – мають права та обов'язки. Незалежно від статі, віку, розміру вкладу в сімейний бюджет жоден із них не може піддаватись будь-якій дискримінації. Навпаки, соціально, фізично і психологічно вражені особи в сім'ї, а саме діти, літні люди, фізично і психічно хворі потребують додаткового правового захисту та турботи [2, с. 67].

В Україні створені певні умови для протидії та запобігання насильству в сім'ї. Зокрема, був прийнятий спеціальний однойменний закон, який визначив організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [3, с. 18].

Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

Основними напрямками реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

1) запобігання домашньому насильству;

2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством;

4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки [4].

Відповідно до ст. 24 Конституції України [5] громадянам України гарантуються рівні права незалежно від статі, чоловіки і жінки мають рівні можливості реалізації своїх прав та свобод. Принцип рівних прав чоловіків і жінок закріплений і в інших нормативно-правових актах, зокрема Сімейному кодексі, Кодексі законів про працю, Цивільному і Цивільно-процесуальному кодексах, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Кримінальному і Кримінально-процесуальному кодексах України тощо. З 2005 року діє Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [6]. Але, незважаючи на це, реальне становище чоловіків та жінок відрізняється майже в усіх сферах життя. Звичайно, значною мірою це обумовлено біологічними відмінностями чоловіків і жінок, насамперед, різними ролями у відтворенні нових поколінь. Але не тільки ці відмінності визначають різне становище чоловіків та жінок у суспільстві. Не менше значення мають ті традиції і звичаї, які склалися протягом усієї історії народу та відображають особливості давніх умов існування людини. І хоча старовина давно відійшла в минуле, сформовані тоді традиції і звичаї досі продовжують впливати на суспільство. В основі Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» лежить Модельне законодавство ООН. Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [4].

П. 3 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» відзначено, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [4].

Ознакою насильства в сім'ї є наявність моральної, фізичної або психічної шкоди здоров'ю члена сім'ї, що заподіяна внаслідок протиправних діянь. Насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї, як людини так і громадянина, іносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [2, с. 29].

Види насильства в сім'ї:

– фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі й гідності;

– сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;

– психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе

та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю;

– економічне насильства в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [7, с. 41].

До спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відноситься центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Це Міністерство соціальної політики України, яке координує діяльність уповноважених підрозділів органів внутрішніх справ, органів опіки і піклування із запобігання насильству в сім'ї, узагальнює відомості про насильство в сім'ї, визначає потребу в утворенні спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї в регіонах, здійснює контроль за організацією і діяльністю спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї, розробляє і затверджує методичні рекомендації щодо проходження корекційної програми особами, які вчинили насильство в сім'ї, приймає і розглядає заяви та повідомлення про факти вчинення насильства в сім'ї і реальну загрозу його вчинення, направляє жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї [8, с. 79].

Також до спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відносяться місцеві державні адміністрації, в тому числі їхні структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [9, с. 29].

До кола спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству входять і сільські, селищні, міські, районні в містах ради, їхні виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [10, с. 215].

До інших органів та установ, на які покладаються функції зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, які зобов'язані та мають адміністративні обов'язки стосовно виявлення фактів домашнього насильства та своєчасно реагувати на них.

Основними завданнями, що ставляться перед новою поліцією, є співпраця та комунікація, створення нового іміджу для правоохоронних органів. Робота поліції будуватиметься на принципі «community policing», тобто на створенні довірливих зв'язків між працівниками поліції й населенням. Формування правової держави, зміцнення законності й правопорядку вимагають удосконалення та підвищення якості роботи підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України, основним завданням яких є служіння суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку, тобто відхід від державно-орієнтованих пріоритетів і ствердженні філософії суспільно-орієнтованої (превентивної) діяльності. З метою забезпечення публічної безпеки та порядку, охорони прав і свобод громадян, протидії злочинності стратегічними напрямами діяльності поліції визнано превенцію, тобто роз'яснювально-превентивну діяльність та інтервенцію, тобто застосування легітимних заходів примусу [7, с. 40].

Висновок. Домашнє насильство є фактом негативного впливу на близьких людей, які тривалий час проживають разом та ведуть спільне господарство, або осіб, що є родичами. В основу домашнього насильства закладена економічна та моральна складова. В основі відповідальності за домашнє насильство закладено норми адміністративного та кримінального законодавства. З метою запобігання домашньому насильству органи Національної поліції спільно з відповідними службами повинні вчасно реагувати на факт вчинення домашнього насильства та постійно проводити профілактичні заходи серед відповідної категорії осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Запорожець А.А. Криміналізація домашнього насильства – новела кримінального законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 148–154.
2. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.
3. Гнатюк Н. І., Василенко О. М. Проблема насильства в сучасній сім'ї: теоретичні аспекти. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2018. № 1. С. 17–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2014_1_5
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>
6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
7. Голіна В.В. Запобігання та протидія домашньому насильству: стан і перспективи його подолання в Україні. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р.* С. 40–43.
8. Дмитренко М. І., Тропін М. В., Власов П. О. Попередження насильства у сім'ї: Дніпро: Дніпропетр. ун-т внутр.справ, 2019. 156 с.
9. Домашнє насильство в Україні: наук. звіт / Правозахисники Міннесоти; С. Бенуелл, Е. Барклай, Е. Дьюбан, Р. Філліпс. США, 2018. 52 с.
10. Гурковська К.А. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №3. С. 214–221.
11. Малиновська Т.М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміна. *Наше право*. 2020. № 3. С. 85–88.